

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра адміністративного, фінансового та інформаційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Правове регулювання банківської системи України

Студента 2 курсу, 4мз групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації «Фінансове право»

Зленка Іллі Сергійовича

Науковий керівник
к.ю.н., доцент

Шевченко Олена
Володимирівна

Гарант освітньої програми
к.ю.н., професор

Ніколаєва Людмила
Вікторівна

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	7
1.1. Поняття банку та види банківських установ.....	7
1.2. Поняття банківської діяльності та принципи правового регулювання банківської діяльності.....	11
РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯД БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.....	19
2.1. Загальна характеристика правового регулювання банківської діяльності.....	19
2.2. Поняття та зміст банківського нагляду.....	26
2.3. Правовий статус Національного банку України як центрального банку країни.....	33
РОЗДІЛ 3. ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ.....	40
3.1. Банки державного сектору як суб'єкти публічної фінансової діяльності... ..	40
3.2. Правові засади реформування державного банківського сектору.....	45
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи проявляється в тому, що формування ринкових відносин у нашій країні не може бути успішним без ефективної діяльності банків, яка відповідно вимагає свого належного, ефективного та дієвого законодавчого врегулювання. Прийняття редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року надало новий поштовх розвитку банківської діяльності, але на сьогодні даний законодавчий акт не вирішує всіх проблем, що виникають у процесі сучасного функціонування банків.

Як свідчить практика, на належний рівень діяльності банківської системи будь-якої країни, в тому числі й Української держави, впливає ціла низка факторів.

По-перше, це стабільність грошової системи держави. Ця умова є дуже актуальною особливо для нашої держави, оскільки практика показала залежність української гривні не лише від стану та рівня розвитку економіки, але й від політичних процесів, що відбуваються в Україні.

По-друге, наявність розгалуженої банківської системи, що надавало б можливість споживачам банківських послуг самостійно обирати собі ту банківську установу, яка працює на ринку банківських послуг цивілізовано і професійно, а серед банків породжує здорову конкуренцію, що, в кінцевому результаті, завжди приводить до підвищення рівня банківських послуг та покращення умов і порядку здійснення банківської діяльності.

І, по-третє, здійснення кредитування суспільних потреб як основна умова необхідності існування та функціонування банків.

Отже, ми переконані, що банківська система виступає головним компонентом ринкової економічної системи та реальним інструментом регулювання економіки у державі.

Оскільки правове регулювання банківської системи в Україні уже

практично сформувалося, виникає питання про приведення його у відповідність сучасним вимогам, зважаючи на зміни, що виникають у правовій та економічній сфері.

Зростання національної економіки на ринкових засадах залежить від ефективної діяльності банківських фінансових установ. Банківський сектор з його тривалою історією функціонування продовжує відігравати головну роль у забезпеченні економіки фінансовими ресурсами.

Отже, на даний час держава, здійснює як регулювання фінансового ринку, так і виступає суб'єктом економічних відносин, які формуються на фінансовому ринку, оскільки вона може здійснювати емісію державних цінних паперів, зокрема облігацій внутрішньої державної позики, та виходити із зазначеними цінними паперами на ринок з метою мобілізації необхідних фінансових ресурсів.

Оцінка сучасного стану наукової розробки. Регулювання банківської діяльності завжди перебувало в полі зору як вітчизняної, так і зарубіжної науки та практики. Окремі аспекти впливу правового регулювання банківської діяльності на розвиток банків та економічне зростання перебувають у полі зору вітчизняних вчених: Владичин У. [24], Д'яконова І. [33], Кришталь Г. [44], Латковська Т. [46], Лобозинська С. [48], Міщенко В. [50], Оніщенко В. [55], Орлюк О. [57], Сенищ П. [67], Усенко О. [72], Хаб'юк О. [77], Чуб О. [80] та інших.

Проблеми та перспективи кредитно-інвестиційної діяльності банків та її регулювання розглядають у своїх працях Воронова Л. [26], Качан О. [40], Петрушко Я. [62], Селезньова О. [66], Сенищ П. [67] та інших.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є встановлення трактування поняття банку, виокремлення їх видів та принципів діяльності, дослідження правового регулювання банківської діяльності та вироблення напрямків вдосконалення законодавства для ефективного функціонування банківської системи в Україні.

Для даної теми ставляться **наступні завдання**:

- проаналізувати поняття банківської діяльності, банківського нагляду, їх зміст;
- визначити принципи правового регулювання банківської діяльності;
- розкрити загальну характеристику правового регулювання банківської діяльності;
- з'ясувати поняття та зміст банківського нагляду;
- дослідити правовий статус Національного банку України як центрального банку країни;
- розкрити значення банків державного сектору як суб'єктів публічної фінансової діяльності;
- визначити правові засади реформування державного банківського сектору.

Об'єктом дослідження виступає система суспільних відносин, які виникають у процесі формування та діяльності банківської системи України.

Предметом дослідження є правове регулювання банківської системи України.

Методами дослідження є способи за допомогою яких можливе повне та ґрунтовне розкриття і дослідження правових напрямків та думок науковців, що стосується питання правового регулювання банківської системи в Україні.

В роботі використано загальнонаукові методи (нормативний, діалектний, історичний, структурно-системний і системно-функціональний).

Діалектичний метод дозволив з'ясувати поняття банківської діяльності, банківського нагляду, їх зміст (підрозділ 1.1.).

За допомогою історичного методу визначено принципи правового регулювання банківської діяльності (підрозділ 1.2.).

За допомогою нормативного методу було досліджено загальну характеристику правового регулювання банківської діяльності (підрозділ 2.1.).

Індуктивний метод допоміг з'ясувати поняття та зміст банківського нагляду (підрозділ 2.2.).

Структурно-системний метод використано при огляді правового статусу Національного банку України як центрального банку країни (підрозділ 2.3.).

Системно-функціональний метод допоміг розкрити значення банків державного сектору як суб'єктів публічної фінансової діяльності (підрозділ 3.1.).

Метод узагальнення допоміг визначити правові засади реформування державного банківського сектору (підрозділ 3.2.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі здійснюється дослідження законодавчої бази щодо банківської системи України та зроблено ґрунтовні висновки та пропозиції з даного дослідження, що можуть бути використані для подальших досліджень у цій сфері, а також у процесі поновлення законодавчої бази.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Прикладний аспект результатів полягає в поглибленні існуючих та обґрунтуванні нових теоретичних положень і концептуальних підходів, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання щодо розвитку нових напрямків у сфері державного регулювання банківської системи та її розвитку в Україні.

Структура випускної кваліфікаційної роботи складається із вступу, трьох розділів, які поділені на сім підрозділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел.

Загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 67 сторінок, із яких основна частина роботи займає 46 сторінок. Список використаних джерел складається із 82 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття банку та види банківських установ

Фінансові установи та банківська система є саме тим провідним фактором, завдяки якому економічний сектор держави та її фінансова система розвивається. Фактором розвитку економічного сектору кожної держави є формування та розвиток ринку фінансових послуг. Дані послуги надаються як банками, так і іншими фінансовими установами.

Звернувшись до доктринальних наукових джерел, хочемо зупинитися на декількох визначеннях. Наприклад такі іноземні учені, як П. Роуз і Дж. Коларі визначають фінансовими установами фірми, в яких до основних активів належать фінансові активи або облігації, кредити, акції, крім реальних активів [81, с. 15].

Інші вказують, що це фірми, діяльність яких спрямована на забезпечення клієнтів фінансовими продуктами і послугами більш ефективно у порівнянні з можливими прибутками в результаті власних операцій на фінансовому ринку. Термінологічний словник-довідник надає таке тлумачення даного поняття: це установа, організація, яка входить до фінансової системи країни, що здійснює операції з фінансовими ресурсами та регулює фінансові зв'язки та відносини [71, с. 21].

Загалом можна погодитися з тезою С. М. Лобозинської, що «на сучасному етапі розвитку правове регулювання банківської системи належить до найскладніших та найменш розроблених проблем національного права» [48, с. 164].

Українське законодавство, а саме Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» трактує, що фінансова установа – це юридична особа, яка відповідно до чинного законодавства надає

одну чи декілька фінансових послуг, а також інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг, у випадках, прямо визначених законом, та внесена до відповідного реєстру в установленому законом порядку [4].

Сьогодні основними критеріями, що покладені в основу класифікації сегментів фінансового ринку, є зміст економіко-правових відносин як суспільного явища на цьому ринку та спосіб реалізації основної функції зазначеного ринку – забезпечення руху фінансових потоків як для перерозподілу фінансових та матеріальних активів у суспільстві, так і постійного обороту грошової маси. Критерієм поділу фінансових установ на види є функціональний критерій [54, с. 28].

Нами виявлено, що окремі автори виділяють наступні види банківських фінансових установ: за формою власності можуть бути: банки державного сектору, комунальні, приватні; за функціональним характером діяльності можуть бути: універсальні та спеціалізовані (ощадні, іпотечні, інноваційні та інвестиційні, банки довірчого управління); за сектором ринку можуть бути: міжнародні, загальнонаціональні та регіональні [23, с. 98].

Згідно з статті четвертої Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська система України складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону та інших законів України. Банк самостійно визначає напрями своєї діяльності і спеціалізацію за видами послуг. Національний банк України визначає види спеціалізованих банків та порядок набуття банком статусу спеціалізованого [9, ст. 4].

Натомість частина 3 статті 334 Господарського кодексу України відзначає, що банки можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані - ощадні, інвестиційні, іпотечні, розрахункові (клірингові) [2, ст. 334].

Види фінансових установ визначає Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Так, фінансові

установи в Україні поділяють на: банки; кредитні спілки; ломбарди; лізингові компанії; довірчі товариства; страхові компанії; установи накопичувального пенсійного забезпечення; інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, – інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг [4, ст. 1].

Фінансові установи можуть створюватися у будь-якій організаційно-правовій формі, якщо закони з питань регулювання окремих ринків фінансових послуг не містять спеціальних правил та обмежень [4, ст. 8].

Визначення поняття «банк» закріплене у Законі України «Про банки і банківську діяльність». Пункт 3 статті 2 даного закону зазначає, що «банк - це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків» [9, ст. 2].

Необхідно зазначити, що на сьогодні існує достатньо велика кількість наукових визначень банку, але наприклад питання щодо віднесення банків до підприємств є доволі дискусійним. Однак, за логікою Господарського кодексу України, дійсно банк можна віднести до підприємств, що мають особливий статус [26, с. 57].

У словнику-довіднику за редакцією професора О. М. Горбунової поняття «банк» розглядається теж через поняття «кредитна організація», яка має виняткове право здійснювати в сукупності певні банківські операції [35, с. 25].

Після аналізу різних поглядів щодо сутності банку вчені дійшли висновку, що банк - це «особливе кредитно-фінансове підприємство, яке здійснює різноманітні операції, зокрема виконує основні базові функції, в процесі виконання яких, а також із приводу привласнення наявних у нього активів, виникає певна сукупність виробничих відносин між різними економічними суб'єктами з метою отримання доходів, передусім привласнення прибутків» [52, с. 7].

Як бачимо, вчені по-різному визначають поняття банку: одні називають банк установою, другі - кредитною організацією, треті - інститутом, четверті – фінансово-кредитною установою, п'яті – кредитно-фінансовим підприємством, шості - пов'язують юридичну категорію «банк» зі статутом і дозволеною банківською діяльністю. Причому інколи поняття «банк» визначається шляхом перерахування окремих функцій, що виконуються ним, найчастіше ототожнюючи функції банків із певними напрямками чи видами їх діяльності, а іноді просто з окремими операціями.

Водночас, стаття 334 Господарського кодексу України визначає банки як фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб [2, ст. 334].

Зрозуміло, що фінансова установа не є організаційно-правовою формою юридичної особи. З огляду на зазначене можна погодитись із висновком багатьох науковців, що банк є підприємством із особливим статусом. Зауважимо тільки, що банківська діяльність регулюється законодавством про підприємництво в частині, що не суперечить банківському законодавству.

Так наприклад більшість англійських вчених визначають банк як структуру, яка зберігає гроші для своїх клієнтів, надає гроші в кредит під відсоток та здійснює комерційні операції з грошима. Тому для повного висвітлення поняття банку, досить корисним буде визначення саме ознак банку як господарюючого суб'єкта. До яких можна віднести такі:

- 1) банк є фінансовою установою;
- 2) банк є підприємством, а його діяльність є підприємницькою;
- 3) банк є комерційною юридичною особою, тобто його діяльність спрямована на одержання прибутку;
- 4) в процесі своєї діяльності банк, як правило, не створює додану вартість, а одержує прибуток від рантиє;

- 5) банк створюється в організаційно-правовій формі акціонерного товариства або кооперативу;
- 6) банк діє виключно на підставі ліцензії Національного банку України;
- 7) банк є елементом банківської системи держави;
- 8) особливість статусу банку, як зазначають Гетманцев Д. О. та Шукліна Н. Г. [29, с. 57]. пов'язана із підвищеним контролем держави за його діяльністю, встановленням спеціальних вимог до банку та його діяльності та особливому порядку оподаткування.

Таким чином, ми бачимо велику різницю між поняттям банку, а також поділом банків, що характеризуються на теоретичному та законодавчому рівні.

1.2. Поняття банківської діяльності та принципи правового регулювання банківської діяльності

В прагненні до ефективного розвитку фінансової системи України та стабільного функціонування банківської системи важливого значення набуває вдосконалення саме банківської діяльності в державі та її ефективне правове регулювання. Ми глибоко переконані, що в умовах ринкових відносин ефективна банківська діяльність впливає на економічні успіхи в державі, на належне регулювання грошово-кредитних відносин, сприяє надійності функціонування банківської системи.

На наш погляд, поняття «банківська діяльність» є ключовим елементом фінансової системи держави, і важливе значення для визначення її суті та ролі в організації руху публічних фінансових ресурсів виконують норми фінансового права. Враховуючи необхідність удосконалення правового забезпечення державного регулювання фінансової системи і її складової банківської системи, потребує уточнення зміст банківської діяльності, її поняття, і визначення рис, що вказують на її місце в системі інститутів фінансового права.

Банківська діяльність є одним з елементів фінансової діяльності держави і складність банківської діяльності полягає в тому, що вона охоплює обіг як державних, так і приватних фінансових ресурсів, причому зв'язок між ними часто є міцним і нерозривним.

У чинному Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначається банківська діяльність, як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [9].

Отже, сутність банківської діяльності законодавець обмежує переліком тільки трьох основних банківських операцій, який, по-перше, є значно ширшим, оскільки інші банківські операції містяться у наступних статтях закону, а по-друге, визначення є звуженим тільки до права на надання банківських операцій, якими банківська діяльність не обмежується.

Дослідники вказують, що категорія «діяльність» розкривається в першу чергу через термін «дії», тому банківська діяльність із правової точки зору може розглядатися через сукупність правових дій, що здійснюється певними суб'єктами [46, с. 26].

Проте, визначати поняття банківської діяльності, виходячи тільки із суб'єктного критерію, тобто вважати все, що роблять банки, банківською діяльністю, цілком слушно вважається не вірним. Крім суб'єктного критерію необхідно ще й урахувувати не менш важливий - об'єкт діяльності та предмет, які надають особливу специфіку діяльності в банківській сфері.

Ми вважаємо, що сучасна банківська діяльність характеризується, по-перше, об'єктом, по-друге, суб'єктним складом, по-третє, правовим механізмом впровадження.

Питання про зміст банківської діяльності не є на сьогодні однозначно вирішеним. У науці банківського права дослідники вважають, що банківська діяльність має форму договору, який складається переважно з клієнтами, або з

іншими кредитними установами і за об'єктом - це традиційні банківські операції та послуги [29, с. 116].

В економічній літературі банківську діяльність прийнято визначати через економічні функції, що здійснюються банком [37, с. 12]. В юридичній літературі банківські функції, на думку вчених, характеризують установу щодо її правового статусу як юридичної особи, якій належить майно для самостійного здійснення повного господарського відання, та отримання прибутку як результату господарської (комерційної) діяльності, а також, контрольну, наглядову, ліцензійну діяльність [18, с. 26].

Окремі автори вважають, що визначати банківську діяльність необхідно виходячи з визначення меж тієї сфери соціально-економічного життя, чи тих суспільних відносин, регулювання яких повинне здійснюватися самим банківським правом.

До банківської діяльності пропонується відносити і конструювання банківської системи, а оскільки банківська система включає в себе певні структурні елементи, то необхідно узгоджувати взаємодію всіх її елементів. Тоді банківську діяльність можна визначити як систему правових дій спеціальних суб'єктів, як учасників єдиної банківської системи [21, с. 31].

Таке розуміння надає безмежні характеристики банківської діяльності, які вказують на її фінансово-правовий зміст.

Маємо відзначити, що термін «банківська діяльність» протягом тривалого часу не отримував свого розкриття в законодавстві України. В новій редакції, Закону України «Про банки і банківську діяльність» міститься дефініція, яка вказує на три банківські операції, які характеризують сутність банківської діяльності.

Погоджуємося з твердженням Дмитренка Ю. М., що в самому найпростішому розумінні, банківська діяльність - це сукупність банківських операцій, право на проведення яких встановлюється законом [34, с. 189].

На жаль слід відмітити, що в в Законі України «Про банки і банківську

діяльність» немає поняття «банківська операція» і чіткого поділу на види банківських операцій по їх правовому значенню. Згідно зі статтею 47 вище зазначеного Закону [9, ст. 47], банківське законодавство визначає банківські операції як ті, для здійснення яких потрібна банківська ліцензія і ті, що можуть здійснюватися без ліцензії, і такі, що потребують окремого дозволу Національного банку України.

Фінансовий зміст цих операцій і право на їх проведення, що визначається державою шляхом ліцензування, або дозволу центрального банку, вказує на їх фінансово-правову природу. До того ж, іноді у визначеннях банківської діяльності мова йдеться про різні банківські операції з грошами та іншими фінансовими засобами, про фінансові послуги, які безумовно є предметом і банківської, і фінансової діяльності з боку не тільки банків, а і інших фінансових установ.

Отже, приходимо до проміжного висновку, що банківська діяльність у широкому розумінні має місце тоді, коли здійснення будь-якого з перерахованих законодавцем видів банківських операцій здійснюється як самим банком, так і небанківською кредитно-фінансовою установою. В міжнародній банківській практиці сюди включаються такі операції, як купівля-продаж валюти, здійснення розрахунків, інкасація грошових коштів, довірче управління грошовими коштами, лізингові операції тощо.

Включення до поняття банківська діяльність ще додаткових видів банківських операцій: виключно банківських, або ліцензійних, або на підставі дозволу, або угод, на наш погляд, не свідчать на користь визначення сутності банківської діяльності у так званому «широкому розумінні», оскільки мова йдеться тільки про їх кількість. Це ж стосується і кола суб'єктів, які мають право їх здійснювати на підставі ліцензії або дозволу Національного банку України.

Вважаємо, що поняття банківської діяльності містить таку особливість, як право на здійснення банківських операцій та послуг, але не вичерпується лише

переліком операцій, які виконуються на грошовому ринку уповноваженими суб'єктами. До складових банківської діяльності слід віднести весь інший процес функціонування банків, налагодження взаємодії елементів банківської системи шляхом визначення статусу і функцій окремих ланок, банківський нагляд, механізм розробки та впровадження грошово-кредитної та валютної політики, оперативну діяльність Правління банку, тощо.

Цілком слушно на наш погляд О. П. Орлюк визначає, що банківська діяльність - це система діючих спеціальних суб'єктів та операцій, здійснюваних ними як учасниками єдиної банківської системи з приводу грошей, цінних паперів і валютних цінностей як засобів платежу, заощадження й товару. Отже, таке визначення характеризує банківську діяльність в найширшому розумінні [57, с. 4].

Враховуюче цей висновок, ми зазначимо, що банківська діяльність в її так званому «вузькому розумінні», безспірно є елементом фінансової діяльності, і держава засобами примусу регулює цю діяльність, і наявність приватних інтересів у інших суб'єктів, учасників банківських правовідносин, які підкоряються державному регулюванню і вимогам центрального банку також опосередковано регламентується, публічними фінансово-правовим нормам.

Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, ми пропонуємо таке визначення банківської діяльності у вузькому знаменні: банківська діяльність - це особливий вид господарської діяльності, що систематично здійснюється спеціальними суб'єктами (банками та іншими фінансовими установами) на підставі ліцензії (дозволу) Національного банку України, спрямовану на здійснення банківських операцій, угод та надання банківських послуг, з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів та забезпечення стабільності банківської системи.

Банківська діяльність у широкому розумінні, - це сукупність дій, що регламентуються фінансово-правовими нормами щодо грошово-кредитної та

валютної політики, побудови та функціонування банківської системи, здійснення банківських операцій та угод з метою стабільної і організованої фінансової діяльності держави і створення сприятливих умов для розвитку економіки України.

Беручи за основу важливість принципів для здійснення банківської діяльності, науковці виокремлюють наступні її основні засади:

- принцип законності, суть якого полягає не лише в дотриманні вимог чинного законодавства у ході роботи державного банку, але й у здійсненні своєї діяльності в межах власної компетенції, що визначена законодавством та Статутом держбанку;
- принцип правового регулювання діяльності державних банків, «невідворотності відповідальності», гарантування вкладів фізичних осіб, забезпеченості, результативності, об'єктивності та виправданості фінансових ризиків, неупередженості, оплатності банківського кредитування, строковості та обов'язковості повернення коштів, диференціації банківських послуг, оперативності в діяльності банку, творчого підходу до роботи з клієнтами, цільового характеру діяльності державних банків, їх політичної незалежності, незалежності державного банку від впливу різних державних і недержавних органів та інституцій [72, с. 120].

Ми також переконані, що законодавче закріплення принципів діяльності банків – не самоціль, а об'єктивна необхідність. Адже порушення, а тим паче їх ігнорування здатне суттєво зменшити потенціал грошово-кредитних відносин у державі. Натомість правове закріплення таких принципів дозволить законодавчо забезпечити поступальний розвиток банківської справи та підвищити довіру населення до банків.

Зasadничими положеннями для генерації принципів правового регулювання банківської діяльності можуть бути такі. Згідно зі статтею п'ятою Господарського кодексу України, правовий господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкового саморегулювання

економічних відносин суб'єктів господарювання та державного регулювання макроекономічних процесів, виходячи з конституційної вимоги відповідальності держави перед людиною за свою діяльність та визначення України як суверенної і незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, і довгострокову (стратегічну) і поточну (тактичну) економічну і соціальну політику у сфері господарювання держава спрямовує на реалізацію та оптимальне узгодження інтересів суб'єктів господарювання і споживачів, різних суспільних верств і населення в цілому (стаття п'ята Господарського кодексу України) [2, ст. 5].

Оскільки права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, цей принцип повинен наповнювати соціальними обов'язками держави всі принципи банківського права як опосередковано, так і в прямому правовому регулюванні.

При аналізі принципів регулювання банківської діяльності доцільно врахувати поділ конституційних принципів на два типи: перший - охоплює організаційно-правові засади банківської системи України; другий - стосується порядку здійснення банківської діяльності [69, с. 38].

Інший поділ принципів на два види: соціально-правові, які, як правило, мають загально-правове значення, і спеціально-правові [69, с. 31] (або загальносоціальні та спеціально-юридичні), що не дає змоги виокремити центральні напрями регулювання банківської діяльності.

Такий стан приводить до втрати захисту інтересів клієнтів банків, тому що соціально-правові принципи мають глобальне, надсистемне значення для окремої галузі, а в спеціальних принципах все регулювання спрямоване на банківську систему, і лише опосередковано (паритет (гармонізація) інтересів всіх учасників банківських правовідносин [69, с. 32]) враховуються інтереси фізичних та юридичних осіб.

На інтереси клієнтів банків звертали увагу і українські науковці, але, як правило, в межах розгляду принципів побудови та регулювання банківської

системи, зокрема принципів соціальної функції банківської власності, паритетності (рівності) інтересів усіх суб'єктів банківського права, забезпечення представництва центрального банку України за адміністративно-територіальним устроєм та надання банківських послуг з урахуванням інтересів громадян і суб'єктів підприємницької діяльності, організації регулювання і керівництва банківської системи з боку держави в інтересах людини і суспільства [72, с. 121].

Отже, ми переконані, що на сьогодні існує гостра необхідність нормативного закріплення: по-перше, норм у законах саме як принципу, який регламентує врахування та захист інтересів фізичних та юридичних осіб, що користуються послугами банків, який повинен коригувати реалізацію як загальних, так і спеціальних принципів регулювання банківської діяльності; по-друге, відокремлення державного регулювання (але не самостійності) макро-економічних процесів (закріплення основ правового регулювання в загальнолюдських, міжгалузевих принципах) від ринкового регулювання (у міжгалузевих, більше в галузевих принципах).

Таким чином, хочемо підсумувати, що на сучасному етапі формування банківської системи необхідне закріплення принципів у нормах права та законодавче вирішення рівня суб'єктів законотворчості щодо визначення та такого закріплення на підставі нових правових ідей.

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯД БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Загальна характеристика правового регулювання банківської діяльності

Так як банки є фінансовими установами, то вважаємо за необхідне розпочати з того, що реєстрація фінансових установ в Україні включає в себе: державну реєстрацію та внесення в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України; внесення інформації в Державний реєстр фінансових установ України; отримання ліцензії (ліцензій) на обраний вид діяльності. Вибір організаційно-правової форми – дуже важливе питання при створенні фінансової установи, бо залежно від неї можуть застосовуватися різні обмеження і додаткові вимоги. Реєстрація фінансових установ передбачає розробку такого важливого документа, як статут, який має відповідати нормам і вимогам тих законодавчих актів, якими регулюється діяльність фінансової установи того чи іншого виду. Всі ці вище перераховані позиції вимагають чіткого правового регулювання.

Поняття «банківське законодавство» вітчизняними науковцями здебільшого трактується у широкому розумінні. Так наприклад науковець О. Орлюк визначає банківське законодавство як систему всіх упорядкованих певним чином нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері банківської діяльності [57, с. 123]. Інший вчений І. Б. Заверуха подає таке визначення банківського законодавства: сукупність законів, підзаконних нормативно-правових актів, а також міжнародних правових документів, які забезпечують правове регулювання банківських відносин [38, с. 17].

На думку О. М. Селезнєвої, аргументацією щодо використання терміна «банківське законодавство» у широкому розумінні є специфіка предмета

регулювання – банківських норм, які тісно пов'язані між собою. У зв'язку з цим простежується цілісний взаємозв'язок тих норм, що вміщуються у законах, і тих, що у підзаконних нормативно-правових актах [66, с. 28].

На наше переконання, таке тлумачення поняття банківського законодавства зазначеним автором ґрунтується на тому, що на сьогодні досить широке коло питань щодо основних напрямів діяльності банків регулюється не законами, а підзаконними нормативно-правовими актами, норми яких у свою чергу розпорошені по значному масиву нормативної бази.

Джерелом банківського законодавства виступає, перш за все, Основний Закон країни, який декларує фундаментальні норми правового регулювання вітчизняної банківської системи. В свою чергу, норми Основного закону конкретизуються та деталізуються у спеціальних законодавчих актах та нормах відповідних законів.

Закони України, що регулюють банківську систему, поділяють на загальні та спеціальні. Норми загальних законів застосовуються в тому випадку, коли спеціальні норми не встановлюють будь-яких інших правил чи обмежень або якщо спеціальне регулювання є суперечливим і недосконалим [49].

Загальними кодифікованими актами, що регулюють відносини у банківській сфері, є Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України та Кримінальний кодекс України в частині скоєння злочинів у банківській сфері. Так, Цивільний кодекс України містить понад 60 статей, що регулюють окремі операції у сфері банківської діяльності (глави 71-74) [3]. В першу чергу мова йде про кредитування, відкриття й ведення рахунків, здійснення розрахунків та платіжні інструменти. Зазначені загальні норми у подальшому деталізуються у відповідних спеціальних законах та підзаконних нормативно-правових актах Національного банку України, що врегульовують порядок і режим здійснення відповідних банківських операцій.

У Господарському кодексі України відповідними статтями (зокрема

главою 35, параграфом 1) [2] визначається правовий статус банків, їх види та організаційно-правові форми; ієрархія банківської системи України; встановлюється правовий статус Національного банку України та Ради Національного банку України; містить норми, які досить стисло регламентують певні банківські операції, дублюючи таким чином норми законів «Про Національний банк України» та «Про банки і банківську діяльність».

Можливість застосування кримінальної відповідальності за здійснення злочинів, пов'язаних із незаконною банківською діяльністю, закладено у Кримінальному кодексі України.

До загальних нормативно-правових актів можна віднести також не кодифіковані акти: Закон України «Про обіг векселів в Україні», Закон України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань», Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті», Закон України «Про акціонерні товариства» тощо.

Норми загальних законів застосовуються у регулюванні діяльності банків у зв'язку з тим, що згідно з чинним законодавством вони виступають суб'єктами підприємницької діяльності і, тому, підпадають під дію норми в галузі підприємницької діяльності.

Однак головна роль у правовому регулюванні банківської системи належить спеціальним законам. На сьогодні до таких законів належить Закон України «Про банки і банківську діяльність» та Закон України «Про Національний банк України».

До інших важливих законів належать: Закон України «Про фінансові послуги і державне регулювання ринків фінансових послуг», Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», «Про електронні довірчі послуги», Закон України «Про іпотеку», Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів і реєстрацію обтяжень», Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін

до деяких законодавчих актів України», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про депозитарну систему України», Закон України «Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю», Закон України «Про страхування», Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» та інші. тощо. Опоненти поданої класифікації відстоюють думку, що недоцільно виокремлювати в окрему категорію профільні закони і відносять їх до спеціальних законів у банківській діяльності [49].

На нашу думку, виділення профільних законів в окрему групу все ж таки має сенс, оскільки їх положення не регулюються виключно банківською діяльністю й застосовуються тільки при виникненні відповідних правовідносин, але з цієї групи слід виключити Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який регулює правовідносини у банківській сфері та віднести його до групи спеціальних законів. Крім того, на рівні спеціальних законів повинні бути врегульовані питання здійснення окремих банківських операцій.

Таким чином, суто спеціальними законами є Закон України «Про банки і банківську діяльність» та Закон України «Про Національний банк України». Зазначені нормативні акти запровадили системний підхід до побудови банківської системи; встановили правовий режим банківської діяльності, визначили порядок реєстрації та ліцензування банків, класифікували методи банківського регулювання та нагляду. Ці акти визначили правове забезпечення сталого розвитку банківської системи України, заклали фундаментальні основи регулювання правовідносин на ринку банківських послуг.

Вважаємо, варто узагальнити, що на сучасному періоду розвитку правового регулювання банківської діяльності донедавна діяла Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (яка донедавна здійснювала державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, що була ліквідована Указом Президента від 30.06.2020).

Також на даному етапі було видано Розпорядження «Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ» та Постанову Кабінету Міністрів України затверджено Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів)», якими врегульовано питання вимог, необхідних документів та зразки заяв, анкет для одержання ліцензії на провадження діяльності.

Вагомим стало запровадження діяльності регулятора ринку фінансових послуг на основі Указу Президента «Про положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України», що посприяло розвитку нормативного забезпечення небанківських фінансових установ. Згодом прийнято новий Указ, спрямований на регламентацію правового статусу даного органу – Указ Президента України «Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг». Наразі Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення функцій із державного регулювання ринків фінансових послуг», яким передбачається ліквідація цього органу та передача його повноважень Національному банку України.

Також даний акт призвів до втрати чинності Декрету Кабінету Міністрів України від 17.03.1993 р. № 23-93 «Про довірчі товариства» та удосконалення положень низки законодавчих актів у сфері фінансових послуг.

І на закінчення, надважливим кроком стало прийняття у 2019 році Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав споживачів фінансових послуг», яким внесено зміни до ряду законодавчих актів щодо встановлення таких критеріїв захисту прав споживачів:

- закріплення принципів захисту, посилення відповідальності за порушення прав споживачів;
- розширення поняття загальних витрат за кредитом (включенням у нього усіх додаткових/супутніх послуг третіх осіб);

- закріплення обов'язковості дотримання письмової форми договору про надання фінансових послуг;
- встановлення більш жорстких вимог щодо реклами для уникнення введення споживачів в оману;
- задекларовано, що у разі неоднозначності тлумачення прав та обов'язків сторони, такі положення тлумачаться на користь споживача;

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» направлений на регулювання відносин, які виникають між учасниками ринків фінансових послуг під час здійснення операцій з надання фінансових послуг. У першу чергу цей закон визначає специфіку такого пріоритетного об'єкту управління, як фінансова послуга. Зокрема, в законі надається перелік фінансових послуг.

Сутність окремих банківських операцій визначається у Цивільному кодексі України [3], проте цей закон також не містить поняття банківської діяльності, і акценти стосовно регулювання банківських операцій, з прийняттям цього закону, впевнено змістились у бік цивільного законодавства. Здійснення тієї чи іншої операції відбувається відповідно до змісту певного банківського правочину, обов'язкові умови якого зазначаються у Цивільному кодексі України. Разом з тим техніка здійснення банківських операцій зумовлює необхідність дотримання також спеціальних правил, встановлених законодавством України. Так, наприклад, стаття 1068 Цивільного кодексу України передбачено, що банк зобов'язаний вчиняти для клієнта операції, які передбачені для рахунків даного виду законом, банківськими правилами та звичаями ділового обороту, якщо інше не встановлено договором банківського рахунка [3, ст. 1068].

Вагому роль у регулюванні динаміки змін у банківській системі відіграють локальні акти банків, до яких належать статути банків, положення про кредитування, положення про розрахунково-касове обслуговування, положення про депозитні рахунки тощо. Проте, дискусійно зачислити до

локальних актів банків ліцензії, які видає Національний банк України. З одного боку, ліцензія - це індивідуальний правовий акт, а з іншого - це такий акт, який безпосередньо впливає на кількісні зміни банківської системи.

У системі підзаконних актів, що регулюють банківську діяльність, домінуючу роль відіграють відомчі акти Національного банку України.

Загалом основними нормативними документами Національного банку України є такі: інструкції, положення, правила (реєстрації кореспондентських рахунків банків Національного банку України, резервування коштів за залученими уповноваженими банками депозитами та кредитами в іноземній валюті від нерезидентів тощо), методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України, удосконалення корпоративного управління в банках тощо.

Між тим, на часі прийняття Банківського кодексу, що, по-перше, зменшило б кількість підзаконних нормативних актів і посилило б значущість внутрішньобанківської документації, по-друге, усунуло б внутрішні суперечності та недоліки правового регулювання зростання банківської системи.

Також на закінчення треба сказати і про прийняття 13 травня 2020 так званого «Закону про банки», а саме «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності» [12], яким передбачено, що власники і колишні власники банку, інтереси яких були порушені через виведення фінансової установи з ринку, можуть отримати відшкодування збитку лише у грошовій формі. Визнання незаконним рішення про виведення банку з ринку не може бути підставою для його скасування. Отже, правове регулювання розвитку банківської діяльності сформувалось в дієвий механізм впливу, який за правильного добору інструментів може оптимізувати зростання банківського сектора або гальмувати його розвиток, якщо правові інструменти регулювання виявляться неефективними.

Таким чином, можемо підсумувати, що загалом в Україні в системі банківських нормативно-правових актів частка підзаконних нормативно-правових актів є вагомою. Зумовлено це тим, що держава на законодавчому рівні не може оперативно реагувати на мінливі процеси у банківництві, і тому базові положення щодо здійснення банківської діяльності необхідно закріплювати у законах. При цьому за допомогою підзаконних нормативно-правових актів доцільно проводити оперативне регулювання банківської діяльності.

Разом із тим, детальний аналіз законодавчого регулювання банківської системи свідчить, що воно перебуває на етапі свого подальшого становлення, та незважаючи на позитивні здобутки ще не повною мірою відповідає потребам ринкової економіки.

2.2. Поняття та зміст банківського нагляду

На початку відзначимо, що в правовій та економічній науковій літературі відсутні єдині підходи до визначення поняття «банківський нагляд». Це в свою чергу призводить до розбіжностей у його визначенні та до спорів в наукових колах з приводу змісту і сутності цього терміну.

Ураховуючи кризові тенденції на світових фінансових ринках, питання формування надійного та ефективного банківського нагляду набуває особливої важливості як у теоретичному, так і в практичному плані, оскільки він є одним зі складових у забезпеченні та підтримки стабільного економічного розвитку. Адже саме недосконале регулювання діяльності фінансових посередників призвело до негативних явищ в економіці багатьох країн світу. Зважаючи на це, провідні світові організації та науковці почали шукати шляхи підвищення ефективності систем банківського регулювання і нагляду.

Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679 [5, ст. 1] визначає банківський нагляд як система контролю та активних

впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими особами, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників та кредиторів банк.

Можна сказати, що банківський нагляд є частиною функції банківського регулювання Національного банку, адже згідно статті 55 Закону України «Про Національний банк України» [5, ст. 55] визначено, що головна мета банківського регулювання і нагляду - безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. Національний банк здійснює функції банківського регулювання і нагляду на індивідуальній та консолідованій основі за діяльністю банків та банківських груп у межах та порядку, передбачених законодавством України.

Так наприклад науковець О. Орлюк підтримує законодавчо визначене поняття банківського нагляду та визнає, що терміни «банківське регулювання» та «банківський нагляд» належать до (різних) взаємодоповнюючих видів діяльності [56, с. 32].

Хочемо зауважити, що ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній законодавчій та методологічній базі банківського регулювання. Діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати лише тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання банківської діяльності. При цьому правова інфраструктура банківського контролю може змінитися залежно від країни, але у багатьох випадках вона повинна мати три рівні: законодавство, серії регулятивних правил та роз'яснення політики.

Таким чином, на нашу думку, банківський нагляд є складовою системи регулювання, яка виконує контролюючу функцію. Банківський нагляд включає контроль за діяльністю банків – моніторинг і заходи впливу та нормотворчу діяльність органу банківського нагляду. Орган банківського нагляду хоч і не

може приймати закони, але може оперативно реагувати на зміни у банківській системі ухваленням підзаконних нормативно-правових актів.

Банківський нагляд проводиться з метою забезпечення надійності і стабільності окремих банків і передбачає цілісний і постійний нагляд (контроль) за здійсненням банками своєї діяльності у відповідності з діючими нормами законодавства та інструкціями. Тому необхідно приділяти більше уваги процесу нагляду, оскільки від того, наскільки точно він відображає дійсність, залежить грошово-кредитна політика та вибір методів та інструментів регулювання грошово-кредитного ринку, а значить і банківської діяльності як об'єкта банківських правовідносин.

У світовій практиці банківського нагляду існують три основні підходи до організації нагляду:

- 1) формально-правовий нагляд;
- 2) ризик-орієнтований нагляд;
- 3) змістовний нагляд.

З точки зору правового підходу, «банківський нагляд» – це здійснюване спеціальним державним органом або органами постійне спостереження за діяльністю не підпорядкованих йому юридичних осіб (банків) з метою виявлення порушень банківського законодавства.

Проте не слід зводити його сутність до «правової відповідності» управлінських рішень: сутність банківського нагляду полягає у перевірці відповідності рішень і дій суб'єкта нагляду законам, що регулюють банківську діяльність і нормативним актам центрального банку. В рамках даного підходу не з'ясовується управлінський аспект нагляду, а акцентується увага на значних правових відхиленнях і «девіантній» поведінці банків.

Сутність ризико-орієнтованого нагляду полягає у тому, що нагляд за банківською діяльністю являє собою комплекс взаємопов'язаних дій, направлених на підтримку стабільності банківської системи, попередження

системних ризиків (наприклад, банкрутства банків), а також захист інтересів вкладників і кредиторів.

Опосередковане положення займає змістовне визначення, в якому розкриваються правові аспекти банківського нагляду і його управлінські цілі. Таким чином, змістовне визначення поняття «банківський нагляд» можна з'ясувати як комплекс дій, що проводяться уповноваженим на те органом (Національним банком України) щодо отримання необхідної інформації про фінансовий стан як конкретного банку, так і усієї банківської системи в цілому, а також перевірка додержання комерційними банками законодавчих і нормативних актів та застосування відносно «порушників» адекватних засобів реагування [33, с. 187].

Для більш повного аналізу поняття банківського нагляду, що нами розглядалося, заслуговує на увагу визначення, що подане у Фінансовому словнику - Банківський нагляд:

1) діяльність щодо створення ефективної системи захисту інтересів кредиторів і вкладників, оперативного реагування на події, які дестабілізують діяльність банківської установи;

2) контроль банку за використанням банківського кредиту [74, с. 56].

Якісний і ефективний банківський нагляд - це запорука та одна з головних передумов здоров'я вітчизняної банківської системи, її належного функціонування та ґрунтовного виконання нею основних функцій, насамперед - кредитування економіки та сприяння економічному розвитку країни.

Так, наприклад, Д. Нойбергер пропонує розрізняти превентивний та проєктивний нагляд за діяльністю банків, а також конкурентційну політику [82, с. 36].

Мета банківського нагляду – це безпека та фінансова стабільність банківської системи, захист інтересів вкладників і кредиторів. З першого формулювання зрозуміло, що під наглядом наш законодавець розуміє систему

контролю й активних дій, тобто дає можливість говорити про те, що нагляд - це складова контролю.

Отже, щодо мети, завдання та цілі банківського нагляду треба зазначити, що мета і завдання банківського регулювання і нагляду повинні визначатися як єдине ціле й виражатись:

- у захисті інтересів вкладників, які розміщують свої кошти в банківських установах, від шахрайства та неефективного управління банками їх керівництвом;
- створенні конкурентного середовища в банківському бізнесі;
- забезпеченні прозорості політики банківського сектору в цілому та кожного банку зокрема;
- підтримуванні необхідного рівня стандартизації й професіоналізму в банківському секторі [51, с. 78]

Також, треба додати про мету банківського нагляду, яка відповідно полягає: у зміцненні довіри до банківської системи з боку суспільства, підвищенні її надійності та стабільності; забезпеченні фінансової надійності банків і в захисті інтересів їхніх клієнтів та вкладників, які не завжди володіють інформацією про розміри ризиків у діяльності банків; у сприянні зміцненню ефективної й конкурентної банківської системи та раціональному розподілі кредитів в економіці [36].

Далі додамо, що ціль банківського нагляду, полягає: у захисті акціонерів та вкладників банку від зловживань і нефахового управління та підтримання стабільності фінансового ринку шляхом недопущення «системного ризику».

Завданням же банківського нагляду є забезпечення платоспроможності банківської системи та контроль за дотриманням ліквідності банку

Як свідчить світовий досвід, на практиці існують три основні підходи до нагляду: формальний, або нагляд, заснований на кількісних вимогах; змістовний, або нагляд, заснований на якісних вимогах; ризик – орієнтований нагляд.

Формальний нагляд (нагляд, заснований на кількісних вимогах), передбачає проведення аналізу діяльності банку на основі кількісних показників. Таким чином, наглядовий орган здійснює аналіз діяльності банку на основі показників, що піддаються кількісному виміру. Фактично це єдиний вид нагляду, що не базується на суб'єктивних оцінках наглядового органу. На практиці цей вид банківського нагляду представлено різноманітними показниками діяльності банку, наприклад, вимогою щодо дотримання мінімального розміру регулятивного капіталу та іншими обов'язковими економічними нормативами.

Змістовний нагляд (нагляд, заснований на якісних вимогах) ґрунтується на принципі професійно мотивованої думки наглядового органу, адже наглядовий орган на основі певних якісних факторів і характеристик здійснює аналіз внутрішніх положень і процедур діяльності банку. Базельським комітетом із питань банківського нагляду розроблено документ - Основи систем внутрішнього контролю в банківських організаціях, який є зразком формулювання якісних вимог до банківської діяльності. Відповідно до цього документа, наглядові органи повинні вимагати, щоб усі банки, незалежно від їх розміру, мали ефективну систему внутрішнього контролю, яка відповідає характеру та складності діяльності банку. У разі, якщо наглядовий орган визначає, що система внутрішнього контролю банку не відповідає вимогам і неефективна щодо профілю ризиків даного банку, орган нагляду повинен застосувати відповідні заходи впливу [28, с. 158].

Як свідчить досвід, наведені вище види нагляду не можуть застосовуватися окремо, адже під час здійснення нагляду, заснованого на кількісних вимогах, наглядовому органу необхідно робити висновки щодо ефективності діяльності банку на основі певних звітів та цифрових даних, наданих самим банком, відповідно інформація може бути викривленою і недостовірною. При здійсненні нагляду, заснованого на якісних вимогах, ситуація є протилежною, адже результати проведеного аналізу можуть бути

суб'єктивними.

Таким чином, ми можемо дійти висновку, що найкращим варіантом здійснення ефективного банківського нагляду є паралельне використання обох видів нагляду.

Як уже зазначалося, ризикованість банківських операцій постійно підвищується, а тому виникає необхідність використання більш оперативного та дієвого механізму нагляду. Як результат, виникає третій вид нагляду - ризико-орієнтований.

Сутність ризик-орієнтованого нагляду полягає в тому, що нагляд за банківською діяльністю являє собою комплекс взаємопов'язаних дій, спрямованих на підтримку стабільності банківської системи, попередження системних ризиків (наприклад, банкрутства банків), а також захист інтересів вкладників і кредиторів.

Перевагами застосування ризик-орієнтованого нагляду є те, що він дозволяє наглядовому органу оцінювати загальну стійкість банку до ризиків і прогнозувати потенційні ризики банку в майбутньому, забезпечуючи тим самим як поточну, так і перспективну оцінку відповідності банку наглядовим вимогам. Також ризик-орієнтований нагляд забезпечує більш широке визнання важливості ролі керівництва банку та ролі прийнятих у банку процедур, що дозволяє органу банківського нагляду своєчасно реагувати на виявлені проблеми шляхом рекомендацій та засобів коригування.

Зважаючи на все вищезазначене, найбільш перспективним видом банківського нагляду є ризик-орієнтований, адже він охоплює як кількісні, так і якісні характеристики діяльності банку.

Як зазначає Г. О. Кришталь, ефективний банківський нагляд ґрунтується на адекватній законодавчій та методологічній базі банківського нагляду. Діяльність служби банківського нагляду дає позитивні результати лише тоді, коли вона підкріплена міцним законодавством і чіткими правилами регулювання банківської діяльності [44, с. 122].

Слід також зауважити, що органи банківського нагляду мають оперативно реагувати на всі зміни на ринку, періодично переглядати політику та практику нагляду з урахуванням нових змін і тенденцій на ринку. Для цього необхідна достатньо гнучка законодавча система.

Таким чином, першочерговим кроком для здійснення ефективного банківського нагляду є вдосконалення законодавчої бази, ведення єдиної державної політики у сфері фінансових послуг, створення дієвої системи комунікацій між органами регулювання і нагляду, а також зменшення політичного тиску. Банківський нагляд повинен забезпечувати створення ефективної та конкурентоздатної банківської системи, яка була б спроможна реагувати на потреби інвесторів і населення в наданні якісних фінансових послуг.

Отже, під банківським наглядом розуміють: 1) систему економічних і організаційних заходів центрального банку країни з контролю за діяльністю інших банків; 2) діяльність зі створення системи захисту інтересів кредиторів і вкладників; 3) нагляд банку за використанням кредиту.

2.3. Правовий статус Національного банку України як центрального банку країни

Національний банк України є особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження та принципи організації якого визначено Конституцією України [1], законами України «Про Національний банк України» [5] та «Про банки і банківську діяльність» [9].

Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених Законом України «Про Національний банк України» випадках - також за рахунок Державного бюджету України.

Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває у його повному господарському віданні. Відповідно до Конституції України основною функцією Національного банку є забезпечення стабільності грошової одиниці України. При виконанні своєї основної функції Національний банк має виходити із пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі [1, ст. 4].

Національний банк у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню та підтримки цінової стабільності в державі. Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності та стабільності банківської системи.

Згідно з статті 100 Основного Закону країни, Рада Національного банку України розробляє основні засади грошово-кредитної політики та здійснює контроль за їх проведенням [1, ст. 100]. Основною функцією Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці [1, ст. 99]. Основним пріоритетом Національного банку України при виконанні своєї основної функції є досягнення та підтримка цінової стабільності в державі [5, ст. 6].

Наглядова діяльність Національного банку України охоплює всі банки, їх відокремлені підрозділи, афілійованих та споріднених осіб банків на території України та за кордоном, установи іноземних банків в Україні, а також інших юридичних та фізичних осіб у частині дотримання вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо здійснення банківської діяльності.

Для здійснення своїх функцій Національний банк України має право безоплатно одержувати від банків, банківських об'єднань та юридичних осіб, які отримали ліцензію Національного банку України, а також від осіб, стосовно яких Національний банк України здійснює наглядову діяльність відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», інформацію про їх

діяльність та пояснення стосовно отриманої інформації і проведених операцій. Отримана інформація не підлягає розголошенню за винятком випадків, передбачених законодавством України.

Під час здійснення банківського нагляду Національний банк України має право вимагати від банків та їх керівників усунення порушень банківського законодавства, виконання нормативно-правових актів Національного банку України для уникнення або подолання небажаних наслідків, що можуть поставити під загрозу безпеку коштів, довірених таким банкам, або завдати шкоди належному веденню банківської діяльності.

Національний банк України здійснює банківський нагляд у формі інспекційних перевірок та безвиїзного нагляду.

Безвиїзний нагляд полягає в аналізі звітності, що надається установам Національному банку України на регулярній основі. Інспекційні перевірки банків на місцях проводяться кваліфікованими спеціалістами служби банківського нагляду Національним банком України. Національний банк України має право запровадити особливий режим контролю за діяльністю банку та призначити куратора банку. Особливий режим контролю є додатковим інструментом банківського нагляду, що використовується, як правило, одночасно з іншими заходами впливу.

Важливе значення для забезпечення надійності комерційних банків має застосування Національним банком України заходів впливу згідно зі статтею 73 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9, ст. 73]. У разі порушення банками або іншими особами, які можуть бути об'єктом перевірки Національним банком України відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківського законодавства, нормативно-правових актів Національного банку України або здійснення ризикових операцій, які загрожують інтересам вкладників чи інших кредиторів банку, Національний банк України адекватно вчиненому порушенню має право застосовувати заходи впливу.

Для Національного банку України банківський нагляд не обмежується лише наглядом за законністю дій банків, для нього є важливим отримання банками прибутку та зниження ризику їх операцій. Національний банк України відповідає за фінансове становище лише банківської системи, і ні як не за фінансове становище інших господарюючих суб'єктів.

Національний банк України здійснює регулювання банківської системи і нагляд за фінансовою стабільністю і благополуччям у цій системі. Цей суб'єкт не проводить регулювання та нагляд у всій фінансовій системі, а тому звернення до Національного банку України з проханням провести перевірку певного банку закінчується, як правило, нічим, оскільки він здійснює нагляд та відповідає за банки, а не суб'єктів господарювання. Відповідні спори з приводу угод повинні вирішуватися не в банку, а в суді [19, с. 129].

Стаття 22 Закону України «Про Національний банк України» визначає структуру Національного банку, яка будується за принципом централізації з вертикальним підпорядкуванням [5, ст. 22].

До структури Національного банку входять центральний апарат, відокремлені підрозділи та юридичні особи, створені Національним банком для забезпечення його діяльності, які здійснюють діяльність виключно в межах завдань та функцій Національного банку, встановлених законом.

Вищим органом управління Національного банку України є Рада Національного банку України, яка складається з 14 членів. Головним завданням Ради виступає розробка та контроль здійснення Основних засад грошово-кредитної політики, що ґрунтуються на ключових критеріях і макроекономічних показниках загальнодержавної програми економічного розвитку та Основних параметрах економічного та соціального розвитку України на відповідний період, які включають прогностичні показники обсягу валового внутрішнього продукту, рівня інфляції, розміру дефіциту державного бюджету та джерел його покриття, платіжного та торговельного балансів країни.

Рада Національного банку України не має права втручатися в оперативну діяльність Правління Національного банку України. Іншими функціями Ради Національного банку України є: аналіз впливу грошово-кредитної політики на стан соціально-економічного розвитку країни; затвердження кошторису доходів та витрат Національного банку України; визначення аудиторської компанії для проведення зовнішньої аудиторської перевірки Національного банку України; розгляд аудиторського висновку та затвердження бухгалтерського балансу Національного банку України; розподіл прибутку Національного банку України за звітний бюджетний рік; оцінка діяльності Правління Національного банку України тощо [5].

Основним керівним органом Національного банку України є Правління, яке, згідно з Основними засадами грошово-кредитної політики, через відповідні монетарні та інші засоби банківського регулювання забезпечує реалізацію грошово-кредитної політики, організовує виконання інших функцій відповідно до законодавства та здійснює управління діяльністю Національного банку України.

Очолює Правління Голова Національного банку України. Кількісний та персональний склад Правління затверджується Радою Національного банку України за поданням Голови банку. До складу Правління за посадою входять перший заступник та два заступники Голови Національного банку України, яких він призначає та звільняє за погодженням з Радою Національного банку України. Сам Голова Національного банку України призначається на посаду Верховною Радою України за поданням Президента України строком на 7 років.

Голова Національного банку України несе одноосібну відповідальність за діяльність банку перед Верховною Радою України та Президентом України [5].

Відповідно загальна структура Національного банку України виглядає наступним чином: Рада Національного банку України, Голова Національного банку України, Секретаріат Ради Національного банку, Департамент

внутрішнього аудиту, Департамент банківського нагляду, Департамент комунікацій, Департамент нагляду за ринком небанківських фінансових послуг, Управління фінансових та операційних ризиків, Департамент виїзних перевірок, Департамент персоналу, Департамент ліцензування, Офіс Правління Національного банку, Департамент фінансового моніторингу, Департамент безпеки, Департамент аналітики та наглядових технологій, Відділ режимно-секретної роботи, Юридичний департамент

Регулювання фінансового сектору здійснює: Департамент методології регулювання діяльності банків, Департамент методології регулювання діяльності небанківських фінансових установ, Управління захисту прав споживачів фінансових послуг, Департамент з управління діяльністю Корпоративного недержавного пенсійного фонду НБУ.

Монетарну стабільність забезпечує: Департамент монетарної політики та економічного аналізу, Департамент статистики та звітності, Департамент фінансової стабільності.

Ринкові операції забезпечуються: Департамент супроводження кредитів, Департамент відкритих ринків, Управління депозитарної діяльності Національного банку.

Платіжні системи та грошовий обіг забезпечують: Департамент платіжних систем та інноваційного розвитку, Департамент грошового обігу, Департамент інформаційних технологій, Департамент стратегії та розвитку, Центральне сховище, Державна скарбниця України, Банкотно-монетний двір Національного банку.

Фінансово-адміністративний та операційний блок забезпечують: Департамент бухгалтерського обліку, Департамент фінансового контролінгу, Департамент забезпечення діяльності Національного банку, Департамент закупівель та продажів, Операційний департамент, Управління роботи з проблемними активами

Таким чином, у результаті проведеного дослідження, ми можемо дійти

наступних висновків: Центральний банк у будь-якій державі є особливим органом. Це зумовлено його спеціальним правовим статусом, який передбачає покладення на нього низки особливих функцій, а саме: забезпечення стабільності національної грошової одиниці, проведення грошово-кредитної політики, здійснення емісії грошей та організація їх обігу, налагодження системи рефінансування банків, банківське регулювання тощо.

Отже, треба узагальнити, що банківська система у нашій країні є дворівневою. Її верхній рівень представлений єдиним органом – Національним банком України. Відповідно до статті другої Закону України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року. Національний банк є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України.

РОЗДІЛ 3

ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ

3.1. Банки державного сектору як суб'єкти публічної фінансової діяльності

На початку хочемо зацитувати думку В. В. Оніщенко, який вказує, що державний банк – це банківська установа, метою діяльності якої є не отримання прибутку, а виконання функцій фінансових агентів уряду при реалізації програм соціально-економічного розвитку, в якому сто відсотків статутного капіталу належить органам державної влади, який в управлінні підпорядкований цим органам, рівень контролю держави над яким визначається відповідними нормативними актами [55, с. 187].

Водночас, поняття «банк з державною участю», на думку автора, є більш загальним і включає банки: над активами яких органи державної влади або державні підприємства здійснюють прямий чи опосередкований контроль; в капітал яких держава входить прямо чи опосередковано на постійній чи тимчасовій основі в різних частинах та, відповідно, з різною метою.

Досліджуючи позицію Д. М. Веприяк щодо трактування поняття «державний банк», можна стверджувати, що він відносив до даної категорії будь-який банк, що контролюється державою, не враховуючи розмір державної частки в статутному капіталі. Тобто можна стверджувати, що він ототожнює поняття «державний банк» з поняттям «банк з державною участю» [24, с. 48].

Згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі [9, ст. 7]. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України. За даним законодавчим підходом ті банки, які мають частку державної власності менше показника ста відсотків не можливо назвати державними

банками. У структурі всіх банків з державною участю відсоток власності державних органів в структурі статутних капіталів становить понад 75 відсотків, що надає їй безумовні права на управління даним банком.

Згідно з пунктом 22 статті 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» єдиним акціонером державного банку є держава. Функції з управління корпоративними правами держави у державному банку здійснює Кабінет Міністрів України. Орган, що здійснює управління корпоративними правами держави у державному банку, також виконує функції вищого органу управління державного банку (далі - вищий орган) [9, ст. 7].

Іншими органами управління державного банку є наглядова рада державного банку та правління державного банку. Рішення вищого органу оформлюються актами Кабінету Міністрів України, проекти яких готуються і вносяться на розгляд Кабінету Міністрів України центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, і не підлягають погодженню з іншими заінтересованими органами.

Статут державного банку затверджується вищим органом та має відповідати вимогам законів України з урахуванням особливостей, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність», та нормативно-правових актів Національного банку України.

Повноваження з вирішення питань, що належать до виключної компетенції вищого органу, не можуть бути передані іншим органам управління державним банком. Вищий орган не має права приймати рішення з питань діяльності державного банку, що не належать до його виключної компетенції. Вищий орган не бере участі в поточному управлінні державним банком.

Вищий орган має право отримувати будь-яку інформацію про фінансово-господарську діяльність державного банку, необхідну для здійснення його повноважень, з урахуванням положень Закону України «Про Національний Банк України» щодо банківської таємниці [9, ст. 7].

Так, наприклад, впродовж періоду 2000-2007 років відбувався активний пошук джерел надходження коштів до статутного капіталу державних банків та розроблялись різноманітні механізми, за допомогою яких було б можливо збільшити статутний капітал державних банків. Для прикладу, обговорювався механізм збільшення статутного капіталу «Ощадбанк» за рахунок коштів Національного банку України шляхом випуску боргових зобов'язань Уряду України (векселів) із обов'язком для уряду щорічно передбачати у законах про державний бюджет суми коштів на погашення зобов'язань перед Національним банком України за виданими векселями. Іншим прикладом була спроба створення нового кола учасників державного банку, зокрема, обґрунтовувалась доцільність внесення змін до Закону «Про банки і банківську діяльність» в частині включення до кола учасників державного банку юридичних та фізичних осіб, резидентів та нерезидентів, держави в особі Кабінету Міністрів України та уповноважених ним органів, а також Національного банку України. Відповідні зміни пропонувались і до Закону України «Про Національний банк України». Свого часу обговорювалась також можливість участі Пенсійного фонду України в статутному капіталі «Ощадбанку» у статусі його учасника.

Отже, можемо виділити різні підходи до трактування сутності терміна «управління державним банком». При цьому мета управління державним банком – це забезпечення безпеки і стійкості фінансових інститутів, проведення єдиної державної політики в даній сфері для її стабільного розвитку, підвищення ефективності її функціонування, збільшення довіри до банківського сектору, сприяння конкуренції та дотримання законів щодо захисту прав споживачів.

Також, хочемо відзначити, що як банківська система в цілому так і окремо державні банки - це система, в якій діють різного виду кредитні установи в рамках установлених законодавством та яка виконує такі функції, які буде показано в Таблиці 1.

Таблиця 1

Функції банківської системи

Трансформаційна функція	Емісійна функція	Стабілізаційна функція
<ul style="list-style-type: none"> - мобілізація вільних коштів; - зміна строків і розмірів грошових капіталів; - зміна фінансових ризиків 	<ul style="list-style-type: none"> - створення платіжних засобів; - регулювання грошової маси в обороті 	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення сталості банківської діяльності; - забезпечення сталості грошового ринку; - контроль за прийняттям і дотриманням законів

Слід розглянути більш детально Порядок обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 378 [14].

Отже, Порядок визначає процедуру обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ (далі - кошти) в установах банків державного сектору (далі - банки), а також особливості ведення бухгалтерського обліку виконання місцевих бюджетів і складення звітності про виконання місцевих бюджетів щодо таких коштів. Обслуговування коштів у банках здійснюється на підставі договору банківського рахунка, що укладається між банком та місцевим фінансовим органом або розпорядником (одержувачем) бюджетних коштів за умови прийняття місцевою радою відповідного рішення під час затвердження місцевого бюджету. Таке рішення приймається до 25 грудня року, що передуює плановому, і протягом такого періоду не змінюється [14, ст. 1].

У разі прийняття рішення відповідною місцевою радою про обслуговування коштів у банках місцеві фінансові органи та/або розпорядники (одержувачі) бюджетних коштів відкривають у банках поточні рахунки для

зарахування коштів та здійснення витрат згідно із законодавством (далі - банківські рахунки), а саме:

- місцеві фінансові органи відкривають банківський рахунок для здійснення розподілу зарахованих згідно з пункту 14 цього Порядку коштів бюджету розвитку між головними розпорядниками бюджетних коштів а саме пункт 14 декларує наступне: надходження бюджету розвитку, що зараховані на рахунки, відкриті в органах Казначейства відповідно до класифікації доходів та фінансування бюджету для зарахування надходжень до бюджету розвитку, переказуються наступного робочого дня на підставі платіжного доручення, поданого органам Казначейства відповідним місцевим фінансовим органом, органами Казначейства на банківський рахунок місцевого фінансового органу;
- головні розпорядники бюджетних коштів відкривають банківські рахунки для розподілу коштів бюджету розвитку між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня та одержувачами бюджетних коштів відповідно до класифікації фінансування, тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів;
- розпорядники бюджетних коштів відкривають банківські рахунки для зарахування надходжень та здійснення витрат за коштами бюджету розвитку і власними надходженнями відповідно до класифікації фінансування, тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів;
- одержувачі бюджетних коштів відкривають банківські рахунки для зарахування надходжень та здійснення витрат за коштами бюджету розвитку відповідно до тимчасової класифікації видатків та кредитування місцевих бюджетів [14, ст. 6].

Видатки на оплату послуг з обслуговування власних надходжень бюджетних установ у банках здійснюються розпорядниками бюджетних коштів з відповідного банківського рахунка. Видатки на оплату послуг з обслуговування коштів бюджету розвитку в банках здійснюються місцевими фінансовими органами та розпорядниками бюджетних коштів за рахунок

коштів загального фонду відповідного місцевого бюджету згідно із рішенням про місцевий бюджет.

Таким чином, маємо підсумувати, що державний банк (state-owned bank) – банк, 100 відсотків статутного капіталу якого належить державі. Він засновується за рішенням Кабінету Міністрів України, а його статутний капітал формується за рахунок коштів Державного бюджету.

Отже, стан і рівень розвитку особливо державних банків досить серйозно впливає на розвиток всієї суспільно-економічної формації. Підвищення довіри до банків - це актуальне завдання загальнодержавної ваги, як відомо найбільшою довірою користуються саме державні банки. Для зміцнення довіри до банків з боку най-компетентнішої частини населення важливе значення має послаблення політичних ризиків у їх діяльності. Річ у тім, що політичні ризики є найочевиднішими для клієнтів банків і чи не першими застерігають їх від вкладення грошей у банки.

3.2. Правові засади реформування державного банківського сектору

Ефективна діяльність банківського сектору має значний вплив на соціально-економічний розвиток держави та темпи економічного зростання. Але сьогодні фінансовий сектор України належним чином не виконує свої основні функції: фінансове забезпечення сталого економічного розвитку, накопичення приватних заощаджень та їх спрямування до підприємницького сектору. Світова фінансова криза спричинила значне сповільнення активності фінансових установ та ринків України, зниження довіри до банківського сектору.

На початку хочемо відзначити, що в сучасних умовах реформування банківської системи України, політичної та економічної нестабільності в державі, банки за участі державного капіталу мають ряд проблем:

1. збитковість банків з державним капіталом.

2. державні гарантії досить часто спонукають менеджерів банку до не досить ефективних методів управління банком, пов'язаних зі значними ризиками.
3. великий обсяг неякісних кредитів в кредитному портфелі банків з державною участю.
4. недосконалість чинного законодавства щодо специфічних особливостей діяльності державних банків на фінансовому ринку.
5. за умов політичної та економічної нестабільності в державі, значний обсяг активів банків з державним капіталом сприяє неефективному використанню бюджетних коштів та розвитку корупції.

Основними шляхами, що можуть знівелювати більшість вказаних проблем і покращити ефективність діяльності державних банківських установ, та позитивно вплинути на стабілізацією всієї банківської систем України, повинні бути адміністративно-правові та економічні заходи макроекономічного та мікроекономічного характеру. Їх реалізація повинна забезпечувати насичення економіки країни національними фінансовими ресурсами, переорієнтацію державної політики на довгострокове планування, сприяти посиленню довіри населення до фінансових установ. Фінансова стабільність державних банків зокрема та банківської системи України в цілому неможлива без стабілізації макроекономічної ситуації в державі.

Одним з важливих питань є проблема фінансових можливостей та фінансового потенціалу державних банків. Структура капіталу державного банку характеризується своєю жорсткістю і специфікою механізмів щодо зміни структури капіталу банку – його збільшення або зменшення. На жаль, аналіз чинного законодавства дозволяє зробити висновок про недостатнє правове регулювання відносин, що виникають у зв'язку із збільшенням статутного капіталу державних банків.

Йдеться про відсутність у законодавстві низки принципово важливих положень щодо статутного капіталу державних банків та його збільшення.

Зокрема, про: а) перелік джерел збільшення статутного капіталу державних банків; б) механізм збільшення статутного капіталу державного банку; в) порядок прийняття рішень з приводу збільшення статутного капіталу державного банку та їх правову форму; г) компетенцію та повноваження суб'єктів, що беруть участь в управлінні державними банками в процесі реалізації механізму збільшення обсягів статутного капіталу банку.

Визначення цих питань потребують однозначного розуміння правової природи коштів, що складають основний капітал державного банку; ролі державного бюджету, а відтак повноважень та компетенції державних органів, що є носіями бюджетних повноважень у відносинах з приводу формування ресурсів державного банку; впливу цих ресурсів на бюджет; порядку використання прибутку від діяльності державних банків; формування позиції щодо призначення коштів, які складають прибуток державного банку, у державному бюджеті; особливості правової природи власності щодо державного банку та усіх активів і пасивів такого банку та інше.

Підтримуємо позицію вчених Поважного О. С. та Пшеничної В. П в тому, що з метою забезпечення виконання державними банками основних покладених на них функцій необхідною є розробка комплексу адміністративно-правових заходів, що дозволили б найбільш ефективно організувати діяльність таких банків. Основні законодавчі документи, що регулюють діяльність банків, не регламентують їх сферу обслуговування, принципи діяльності [64, с. 55-66].

Зважаючи на специфіку функціонування державних банків, доцільним є створення відповідної системи економічних нормативів та фінансових показників, які б дозволяли найбільш адекватно оцінювати ефективність їх діяльності. Така система може включати усі існуючі економічні нормативи та фінансові показники або лише частину з них. Можливим є також врахування певних галузевих показників в залежності від сфери функціонування конкретного державного банку.

Оскільки більшість державних банків в Україні є системно важливими, до них повинен бути призначений особливий режим нагляду та контролю за діяльністю, що дозволить більш повно та прозоро оцінювати результати діяльності державних банківських установ, оперативно впроваджувати певні заходи для забезпечення їх платоспроможності у мінливих фінансово-економічних умовах. Проте існує необхідність у прийнятті підзаконних актів, щоб регулювали б механізми виплати коштів з вкладів фізичних осіб у разі банкрутства державних банків.

Також треба відзначити, що згідно статті 57 Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо гарантування державою вкладів фізичних осіб, сказано: вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою [9, ст. 57]. Виникає питання, щодо такого гарантування і Приватбанку, оскільки він також на 100% є державним банком, адже 21 грудня 2016 року, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб та Міністерство фінансів України підписали договір про продаж 100% акцій Приватбанку. З моменту передачі власником 100% акцій банку є держава в особі Міністерства фінансів України. Тому дана стаття потребує доопрацювання і внесення туди поряд з Ощадбанком, слово Приватбанк. Таке ж питання виникає і до АТ «Укрексімбанк» що є акціонерним товариством, 100% акцій якого належать державі в особі Кабінету Міністрів.

Верховною Радою України в грудні 2016 р. було прийнято до розгляду Законопроект про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо гарантування державою вкладів фізичних осіб, згідно з яким статтю 57 Закону буде доповнено. Дане доповнення мало би надавати сто відсоткову гарантію держави вкладникам ще двох державних банків: «Приватбанк» та «Укрексімбанк». Проте протягом останніх років дане доповнення так і не було підписане Президентом та відповідно не набрало законної сили, що негативно впливає на рівень довіри до державних установ. В разі набуття чинності даних змін до Закону, питання необхідності визначення

чітких механізмів повернення коштів фізичним особам в разі банкрутства чи зміни власника державних банків постане особливо гостро [20, с. 40-41].

Станом на сьогодні суму до 200 тисяч гривень здійснює відшкодування Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (скорочена назва ФГВФО), тому на сьогодні більша сума по вкладу не відшкодовується, натомість сьогодні обговорюється можливість переходу до підвищення суми гарантованих державою вкладів до 600 000 грн після здійснення реструктуризації зазначених боргових зобов'язань Фонду.

Також важливими заходами підвищення фінансової стабільності банків з державною часткою мікроекономічного характеру є: підвищення рівня прибутковості державних банків, підтримка рівня ліквідності; підвищення рівня капіталізації, удосконалення механізмів корпоративного управління; удосконалення методів оцінки фінансових ризиків та адекватного управління ними; перехід на інноваційні механізми діяльності.

Достатній рівень капіталізації банків є основою фінансової стійкості банків, сприяє зниженню вартості банківських послуг і підвищенню ефективності діяльності банків.

З метою зменшення обсягу фінансового навантаження на уряд держави та за умов необхідності підвищення рівня капіталізації банків можливим є рішення продажу частини капіталу державних банків приватним вітчизняним чи іноземними інвесторам.

В «Стратегії розвитку державних банків в рамках комплексної програми розвитку фінансового сектора України до 2020 року» [17], яку запропонував Національний банк України передбачено, що найближчі три або п'ять років Кабінетом Міністрів України більшість банків з державною участю будуть частково або повністю передані у власність іноземним фінансовим організаціям.

На закінчення ми доходимо висновку про необхідність створення спеціальних правових норм, які б визначали статус держбанків, мету їх

діяльності, особливості взаємовідносин з Національним банком України та іншими комерційними банками; визначали перелік операцій, що виконуються державними банками тощо, що дозволило б більш чітко визначити місце державних банків у банківській системі України та підвищило ефективність їх роботи.

Також нами пропонується визначити в законі процедуру створення, реорганізації й ліквідації державного банку, використання слова «державний» у назві банку та визначити специфіку взаємовідносин Національного банку України й Кабінету Міністрів України з цього питання. Аналізуючи зміст законодавства та статутів державних банків, ми приходимо до висновку, що державні банки – це комерційні банки, які працюють на свій страх і ризик, мають лобіювати інтереси держави Україна, яка є їх власником та засновником, відповідно зміст їх діяльності складають також операції, спрямовані на розвиток української економіки та підтримку національного товаровиробника, а також залучення інвестицій в економіку України.

Ще необхідне законодавче закріплення принципів діяльності державних банків, що є не самоціль, а об'єктивна необхідність. Адже порушення, а тим паче їх ігнорування здатне суттєво зменшити потенціал грошово-кредитних відносин у державі. Натомість правове закріплення таких принципів дозволить законодавчо забезпечити поступальний розвиток банківської справи та підвищити довіру населення до державних банків.

І насамкінець, чимало прихильників є за те, щоб прийняти окремий закон, наприклад проект Закону України «Про особливості управління банками із державною часткою власності та механізм їх приватизації» щодо діяльності державних банків, з однієї сторони це є вірною думкою але з іншої сторони спеціальним законом, який визначає «структуру банківської системи, економічні, організаційні і правові засади створення, діяльності, реорганізації і ліквідації банків», є Закон України «Про банки і банківську діяльність». Оскільки державні банки та банки із державною часткою власності є окремими

видами банків, то логічно було б відносити щодо особливостей їх управління врегулювати у Законі України «Про банки і банківську діяльність», а не приймати окремий закон, що відповідало б потребам систематизації законодавства, яка виключає множинність законодавчих актів з одних і тих же питань.

Таким чином, наявні недоліки можуть бути усунені шляхом прийняття Банківського кодексу України. Щодо структури Банківського кодексу, то загальна частина повинна визначити суть правовідносин, що підлягають регулюванню боку банківського законодавства, окреслити коло об'єктів, суб'єктів та учасників банківських правовідносин, законодавчо визначити структуру банківської системи, функції та правовий статус, організаційно-правову структуру та особливості функціонування центрального банку, банків і банківських об'єднань, чітко перелічити принципи банківської діяльності в Україні та взаємовідносини суб'єктів і учасників банківських правовідносин.

Процес кодифікації банківського законодавства поруч із розробкою та прийняттям спеціальних законів, під сферу дії яких підпадало б регулювання специфічних правовідносин між суб'єктами та учасниками банківського ринку, посприяв би удосконаленню банківського законодавства, шляхом скасування застарілих норм та доповнення новими положеннями, що регулюють сучасні аспекти банківських відносин.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

На основі дослідження теми «Правове регулювання банківської системи України» ми дійшли наступних висновків.

1. На основі дослідження поняття «банк» було виявлено, що основні поняття даної сфери закладені у Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який визначає перелік фінансових установ, зокрема: банки, кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг, а у випадках, прямо визначених законом, - інші послуги (операції), пов'язані з наданням фінансових послуг. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність» банк - це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків. Водночас, стаття 334 Господарського кодексу України визначає банки як фінансові установи, функціями яких є залучення у вклади грошових коштів громадян і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття та ведення банківських рахунків громадян та юридичних осіб. Зокрема, наковці виділяють такі види банківських фінансових установ: за формою власності: банки державного сектору, комунальні, приватні; за функціональним характером діяльності: універсальні та спеціалізовані (ощадні, іпотечні, інноваційні та інвестиційні, банки довірчого управління; за сектором ринку: міжнародні, загальнонаціональні та регіональні. Згідно з статті 4 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банки в Україні можуть функціонувати як універсальні або як спеціалізовані. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими). За організаційно-правовою основою банки в Україні

створюються у формі акціонерного товариства або кооперативного банку.

У чинному Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначається банківська діяльність, як залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб

Таким чином, підсумовуючи зазначене вище, визначення банківської діяльності у вузькому значенні: банківська діяльність - це особливий вид господарської діяльності, що систематично здійснюється спеціальними суб'єктами (банками та іншими фінансовими установами) на підставі ліцензії (дозволу) Національного банку України, спрямовану на здійснення банківських операцій, угод та надання банківських послуг, з метою захисту інтересів вкладників та кредиторів та забезпечення стабільності банківської системи.

Банківська діяльність у широкому розумінні, - це сукупність дій, що регламентуються фінансово-правовими нормами щодо грошово-кредитної та валютної політики, побудови та функціонування банківської системи, здійснення банківських операцій та угод з метою стабільної і організованої фінансової діяльності держави і створення сприятливих умов для розвитку економіки України.

3. Ефективність закріплення принципів у банківському законодавстві може бути оцінена за єдиним критерієм - досягнення мети господарського регулювання, виконання функцій державних органів та Національного банку України. До принципів правового регулювання банківської діяльності відносять: принцип законності, принцип правового регулювання діяльності державних банків, «невідворотності відповідальності», гарантування вкладів фізичних осіб, забезпеченості, результативності, об'єктивності та виправданості фінансових ризиків, неупередженості, оплатності банківського кредитування, строковості та обов'язковості повернення коштів, диференціації банківських послуг, оперативності в діяльності банку, творчого підходу до

роботи з клієнтами, цільового характеру діяльності державних банків, їх політичної незалежності, незалежності державного банку від впливу різних державних і недержавних органів та інституцій.

3. Розкриваючи загальну характеристику правового регулювання банківської діяльності приходимо до висновку, що ринок фінансових послуг та забезпечення діяльності фінансових установ в Україні регулюється значною кількістю нормативних актів, це і Конституція України як головний законодавчий акт країни, так і Цивільний та Господарський кодекс України, Закони України, підзаконні нормативно-правові акти, Постанови, Накази, Положення, Інструкції тощо.

Головними та найбільш поширеними серед таких законодавчих джерел є: Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» (визначає структуру та загальні положення функціонування ринку фінансових послуг), Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні», Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про депозитарну систему України», Закон України «Про банки і банківську діяльність» та багато інших.

Кожен з окремих Законів регулює окрему сферу як фінансових установ, так і фінансових послуг, що стосується банківської системи в цілому, у зв'язку з неабиякою їх кількістю, постає питання щодо найшвидшої систематизації законодавства у сфері діяльності фінансових установ.

4. Визначивши поняття та зміст банківського нагляду, узагальнимо, що банківський нагляд за своєю суттю передбачає функцію спостереження за належним виконанням регулюючих обмежень щодо банківської системи з боку органів регулювання. Також необхідно зазначити, що саме за допомогою нагляду можна визначити дійсний стан на грошово-кредитному ринку. Адже банківський нагляд проводиться з метою забезпечення надійності і стабільності окремих банків і передбачає цілісний і постійний нагляд (контроль) за

здійсненню банками своєї діяльності до діючих норм законодавства та інструкцій.

Банківський нагляд – це цілеспрямована діяльність, яку здійснює уповноважений орган з питань банківського нагляду та контролю, що є представником державної влади, з метою постійного контролю за дотриманням законодавчо встановлених меж діяльності банків та забезпечення стабільності національної банківської системи і грошової одиниці держави та захисту інтересів вкладників і кредиторів банку.

На думку деяких авторів, необхідним є зміщення акцентів банківського нагляду з кількісних на якісні індикатори з метою збереження стабільності національної банківської системи, уникнення наслідків фінансової кризи, підтримки конкурентоспроможності вітчизняних банків на світовому фінансовому ринку. Крім того, деякі економічні нормативи діяльності банків потребують оновлення згідно із сучасними реаліями фінансового ринку.

Іншою проблемою є приведення у відповідність національного законодавства в сфері банківського нагляду до світових стандартів, що сприятиме як підтримці стабільності банківської системи, так і створенню передумов до входження України до Європейського Союзу. Для проведення подібних реформ доречним є використання досвіду економічно розвинутих країн та адаптування його до умов української банківської системи.

5. Національний банк України здійснює контроль за дотриманням банками законодавства, його обов'язок виявляти ті банки, які використовують свою діяльність для прикриття різного роду незаконних схем, відмивання коштів, завдаючи шкоди вітчизняній фінансовій системі України, підриваючи стабільність банківської системи та довіру до неї.

Визначальним елементом правового статусу Національного банку України є положення, закріплене у ст. 2 Закону України «Про Національний банк України», про те, що Національний банк України є особливим центральним органом державного управління. Використання законодавцем

терміна «особливий центральний орган державного управління» для характеристики Національного банку України є універсальним підходом, що базується на двох суттєвих підставах.

По-перше, це законодавче визначення підкреслює державно-управлінську природу діяльності Національного банку України в процесі реалізації покладених на нього функцій. Національний банк бере активну участь у державному управлінні економічними процесами в Україні шляхом проведення грошово-кредитної політики, а також здійснює спеціальні управлінські заходи у формі адміністративного та індикативного регулювання банківської діяльності. По-друге, у такий спосіб підкреслюється принципова особливість правового статусу вітчизняного центрального банку. З урахуванням положення ст. 6 Конституції України щодо здійснення державної влади в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову Національний банк не входить до жодної з гілок влади, а це є важливою гарантією його незалежності від органів державної влади. Незалежність Національного банку від органів державної влади слід вважати головним принципом його діяльності. Цей принцип спрямований на забезпечення ефективної реалізації основної функції центрального банку. Захист органу, відповідального за грошову політику, від політичної нестабільності досягається саме його незалежністю.

6. Розкривши значення банки державного сектору як суб'єктів публічної фінансової діяльності, приходимо до наступного висновку, що згідно із Законом України «Про банки та банківську діяльність» державний банк – це банк, сто відсотків статутного капіталу якого належать державі. Державний банк створюється за рішенням Кабінету Міністрів України.

Порядок обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 378, визначає процедуру обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних

установ в установах банків державного сектору, а також особливості ведення бухгалтерського обліку виконання місцевих бюджетів і складення звітності про виконання місцевих бюджетів щодо таких коштів. Проте в Законі України «Про банки та банківську діяльність» не визначено правовий статус банків державного сектору економіки, які відрізняються від державних банків, оскільки в їх статутному капіталі менше ніж 100% акцій, які належать державі, а саме – більше 75%.

Функції з управління корпоративними правами держави у державному банку здійснює Кабінет Міністрів України. Орган, що здійснює управління корпоративними правами держави у державному банку, також виконує функції вищого органу управління державного банку.

Ключовими положеннями Закону України «Про банки і банківську діяльність» щодо керівних органів державного банку є такі:

- склад наглядової ради – 9 членів: 3 члени є представниками держави (представники профільного Комітету Верховної Ради України, Президента, Кабінет Міністрів України); 6 членів повинні бути незалежними представниками;
- для визначення претендентів на посади членів наглядової ради держбанку Кабінет Міністрів України утворює конкурсну комісію, до складу якої входять представники від профільного Комітету Верховної Ради України, Президента, Кабінету Міністрів України;
- незалежні члени наглядової ради та представники держави у наглядовій раді державного банку мають відповідати визначеним у Законі критеріям;
- претенденти на посади незалежних членів наглядової ради держбанку визначаються шляхом конкурсного відбору в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів, виключно із числа кандидатів, відібраних на умовах відкритого конкурсу визнаною компанією з добору персоналу, що має не менш як десятирічний міжнародний досвід надання послуг.

7. На основі проведеного дослідження нами вироблено пропозиції:

1. Враховуючи відсутність у законодавстві низки принципово важливих положень щодо статутного капіталу державних банків та його збільшення, а вважаємо за доцільне доповнити ст. 7 Закону України «Про банки і банківську діяльність» положеннями в яких визначити: а) перелік джерел збільшення статутного капіталу державних банків; б) механізм збільшення статутного капіталу державного банку; в) порядок прийняття рішень з приводу збільшення статутного капіталу державного банку та їх правову форму; г) компетенцію та повноваження суб'єктів, що беруть участь в управлінні державними банками в процесі реалізації механізму збільшення обсягів статутного капіталу банку.

2. На сьогодні існує необхідність у прийнятті законодавчих актів, щоб регулювали б механізми виплати коштів з вкладів фізичних осіб у разі банкрутства державних банків, зокрема Державного «Ощадного банку, який не належить до учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Також на закінчення ми доходимо висновку про необхідність створення спеціальних правових норм, які б визначали статус держбанків, мету їх діяльності, особливості взаємовідносин з Національним банком України та іншими банками; визначали перелік операцій, що виконуються державними банками тощо, що дозволило б більш чітко визначити місце державних банків у банківській системі України та підвищило ефективність їх роботи. Також нами пропонується визначити в законі процедуру створення, реорганізації й ліквідації банків державного сектору економіки, а також наприклад комунального банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96. Дата оновлення: від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.09.2020).
2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 07.09.2020).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року N 435-IV // Дата оновлення: від 23.05.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 07.09.2020).
4. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 № 2664-III. Дата оновлення: від 25.09.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14> (дата звернення: 07.09.2020).
5. Про Національний Банк України: Закон України від 20.05.1999 № 679-XIV. Дата оновлення: від 19.10.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення: 07.09.2020).
6. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. Дата оновлення: від 18.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 07.09.2020).
7. Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. Дата оновлення: від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15> (дата звернення: 07.09.2020).
8. Про депозитарну систему України: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI. Дата оновлення: від 27.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17> (дата звернення 07.09.2020).

9. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. Дата оновлення: від 27.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 07.09.2020).

10. Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України: Закон України від 31.10.2008 р. Дата оновлення: від 14.04.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/639-17> (дата звернення: 07.09.2020).

11. Про особливості продажу пакетів акцій, що належать державі у статутному капіталі банків, у капіталізації яких взяла участь держава: Закон України в редакції від 07.03.2018, підстава - 2269-VIII. Дата оновлення: від 07.03.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4524-17> (дата звернення: 07.09.2020).

12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення деяких механізмів регулювання банківської діяльності: Закон України від 13.05.2020 № 590-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-20#Text> (дата звернення: 07.09.2020).

13. Про затвердження Положення про Державний реєстр фінансових установ: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України 28.08.2003 № 41. Дата оновлення: від 11.11.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0797-03> (дата звернення: 07.09.2020)

14. Порядок обслуговування коштів місцевих бюджетів у частині бюджету розвитку та власних надходжень бюджетних установ в установах банків державного сектору, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 травня 2015 р. № 378. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/378-2015-%D0%BF> (дата звернення: 07.09.2020)

15. Статут акціонерного товариства “ПриватБанк”: затверджений

Постановою Кабінету Міністрів України від 5 червня 2019 р. № 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/594-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.09.2020)

16. Статут відкритого акціонерного товариства “Державний ощадний банк України”: затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2003 р. № 261. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/151909> (дата звернення: 07.09.2020)

17. Проект Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/about/refactoring/develop-strategy> (дата звернення: 07.06.2020)

18. Банківське право України : навч. посіб. / А. М. Жуков, А. Ю. Іоффе, В. Л. Кротюк та ін. ; за заг. ред. А. О. Селіванова. Київ : Ін Юре. 2017. 384 с.

19. Банківський нагляд: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. І. Грушко, С. М. Лаптев, О. С. Любунь, К. Є. Раєвський. Київ: Центр навчальної літератури, 2014. 264 с.

20. Батыр К. И. Всеобщая история государства и права / К. И. Батыр, Т. П. Филиппова, З. М. Черниловский ; под ред. К. И. Батыра. Былина. 2016. 414 с.

21. Біленчук П. Д. Банківське право: українське і європейське: навч. посіб. / П. Д. Біленчук, О. Г. Диннік, І. О. Лютий, О. В. Скороход ; за заг. ред. П. Д. Біленчука. К. : Атіка, 1999. 400 с.

22. Білоглазова Н.О.Адміністративно-правовий статус національного банку України в контексті європейської інтеграції. URL: <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/329-administratyvno-pravovyyu-status-natsionalnoho-banku-ukrayiny-v-konteksti-yeuropeyskoyi-intehratsiyi-bilohlazova-n> (дата звернення 10.09.2020).

23. Борисов І. В. Фінансові установи як учасники ринку фінансових послуг. Право та інновації № 4 (8) 2014 С. 97-102.
24. Веприняк Д. М., Нашинець-Наумова А. Ю. Фінансове право : навч.-метод. комплекс. Київ : Центр учб. літ., 2018. 168 с.
25. Владичин У. В. Іноземне банківництво в Україні: монографія. Львів: ЛА «Піраміда», 2011. 280 с
26. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник. К.: Прецедент: Моя книга, 2016. 448 с.
27. Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право : учеб.. Харьков : Легас, 2013. 360 с.
28. Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право Украины : учеб. пособие. Харьков : Одиссей, 2017. 360 с.
29. Гавальда К. Банковское право (Учреждения - Счета - Операции - Услуги) / Гавальда К., Стуфле Ж.; под ред. В. Я. Лисняка; пер. с фр. М.: АО Фінстатинформ, 1996. 566 с.
30. Гетманцев Д.О., Шукліна Н.Г. Банківське право України: К.: Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
31. Гладких Д. Стратегічні орієнтири реформування політики управління сектором державних банків. Вісник Національного банку України. 2015. № 5. С. 12-17.
32. Глібко С. В., Шовкопляс Г. М., Ониськів І. О. Актуальні питання правового регулювання ринків фінансових послуг в Україні : монографія. Х. : Право, 2016. 186 с.
33. Д'яконова І. І. До питання визначення понять «банківське регулювання» та «банківський нагляд». Актуальні питання економіки. 2008, № 8 (86). С. 183-193.

34. Дмитренко Ю. М. Банківська діяльність як інститут фінансового права. Форум права. 2012. № 2. С. 188-195.
35. Додонов В. Н., Крылова, М. А., Шестаков А. В. Финансовое и банковское право. Словарь-справочник / Под ред. д.ю.н. О. Н. Горбуновой., 1997. 282 с.
36. Домбровський В. С. Поняття і сутність банківського нагляду в Україні. Ефективна економіка. 2014. № 3. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek2014334>
37. Жарковская Е. Банковское дело: курс лекций / Е. Жарковская, И. Арендс. М. : ИКФ Омега-Л, 2012. 399 с.
38. Заверуха І. Б. Банківське право: Посібник для студентів. Л.: Астролябія, 2012. 222 с.
39. Зюнькін А. Г. Фінансове право: Навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів. 4-те вид., допов. К.: МАУП, 2017. 168 с.
40. Качан О.О. Банківське право: Навч. посібник. К: Школа, 2014. 320 с.
41. Костенко Ю. О. Фінансове право України : навч. посіб. Київ : Центр учб. літ., 2019. 240 с.
42. Костюченко О. А. Банківське право України : підручник. 3-те вид. Київ : А. С. К., 2019. 569 с.
43. Кравчук В. В. Базельські угоди: новий етап розвитку міжнародної системи оцінки ризиків. Фінанси України. 2004. № 6. С. 121-128.
44. Кришталь Г. О. Система банківського нагляду в зарубіжних країнах. Фінанси України. 2005. № 12. С. 122–127.
45. Ксьондз С. М. Сучасний стан банківської системи України. Економіка і суспільство. 2016. № 7. С. 761-766

46. Латковська Т. А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз: дис. ... доктора наук: 12.00.07; Одеськ. нац. юрид. акад. Одеса, 2008. 28 с.

47. Лещенко О. В. Національний банк України як суб'єкт фінансово-правового регулювання грошового обігу в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; кер. роботи Т. А. Латковська; Нац. ун.-т "Одеська юридична академія". – Одеса, 2014. – 20 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/2067/Лещенко%20О.%20В..pdf?sequence=1isAllowed=y>

48. Лобозинська С. М. Державне регулювання банківської системи України: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2010. 416 с.

49. Лобозинська С. М. Удосконалення правового регулювання банківської системи Україн. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/Portal/SocGum/Vddfa/20091/3/5.%20Lobozinskaj.pdf>

50. Міщенко В. І. Банківський нагляд: навчальний посібник / В. І. Міщенко, А. П. Яценюк, В. В. Коваленко. К.: Знання, 2004. 406 с.

51. Міщенко В. І., Науменкова С. В. Банківський нагляд: Підручник. К.: Центр наукових досліджень; Університет банківської справи Національного банку України, 2011. 498 с.

52. Мочерний С., Гришак Л. Методологія дослідження сутності банку. Банківська справа. 1999. № 5. С. 7-11.

53. Огляд банківського сектору - НБУ, Випуск 6, лютий 2020 р. URL: <https://bank.gov.ua/docca-talog/document?id=64628171>

54. Оленчик А. Я. Система кредитних спілок України: сучасний стан та можливі виклики. Вісник кредитної кооперації. 2019. № 14. С. 26-33.

55. Оніщенко В. В. Аналіз діяльності державних банків в Україні.

Вісник СумДУ . Серія «Економіка». 2018. С. 186-192.

56. Орлюк О. П. Банківське право : навч. посібник . Київ: Юрінком Інтер, 2014. 376 с.

57. Орлюк О. П. Правові проблеми організації та діяльності банківської системи України: дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.07. Х., 2003. 381 с.

58. Основи організації системи банківського нагляду і регулювання в Україні. - URL: <http://banking.uabs.sumdu.edu.ua/images/department/banking/discip/banknad/Lektio n2.pdf> (дата звернення 14.09.2020).

59. Основні показники діяльності банків України, за даними Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?artid=36807catid=36798> (дата звернення 14.09.2020).

60. Офіційний сайт Національного Банку. URL: <https://www.bank.gov.ua/>

61. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <http://nfp.gov.ua/content/oglyad-rinkiv.html> (дата звернення 14.09.2020).

62. Петрушко Я. Р. Кредитні ризики як об'єкт контролю і регулювання Національним банком України. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 1. С. 150-155.

63. Підвисоцький Р. Конституційні повноваження та правовий статус Національного банку України. До Дня Конституції України вісник НБУ, червень 2013. С. 8-10.

64. Поважний О. С., Пшенична В. П. Розвиток механізму реалізації державної інвестиційної політики України. Держава та регіони. 2019. № 7. С.

54-58.

65. Руда О. Л. Сучасні тенденції на ринку банківських послуг в Україні та їх вплив на фінансову діяльність банківської системи. *Агросвіт* № 9, 2019. С. 25-31.

66. Селезньова О. М. Теоретичні питання банківського законодавства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2007. № 4. С. 27-30.

67. Сенищ П. М. Правові інструменти регулювання розвитку банківської діяльності в Україні. *Бізнес Інформ*. 2014. № 3. С. 325-329.

68. Структура Національного банку України станом на 21.09.2020 року. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43399>

69. Тадеєв А. А. *Банковское право: учебник*. Эксмо, 2015. 432 с.

70. Тарасова, О. В. Стан і тенденції розвитку банківської системи України. *Економіка харчової промисловості*. 2014. № 3 (23). С. 79-86.

71. Терминологический словарь-справочник: экономика, маркетинг, менеджмент Н-Я. Петров Ю. А., Петрова Г.И. 2016. 510 с.

72. Усенко О. В. Загальні принципи організації та діяльності державних банків України. Актуальні проблеми розвитку держави і права: збірник матеріалів круглого столу. Чернігів: Видавництво ЧДПСТП, 2008. С. 119-123.

73. Усенко О. В. Спеціальні принципи організації та діяльності державних банків України. Комплексна економічна безпека підприємництва: сучасні тенденції формування та перспективи розвитку, економіко-правові аспекти : збірник матеріалів V міжвузівської науково-практичної конференції ЧПБіП МНТУ. Чернігів, 2008. С. 119-123.

74. *Фінансова енциклопедія* / за заг ред. О. П. Орлюк. - К: Юрінком Інтер, 2018. 472 с.

75. *Фінансове право України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* / [Л.

К. Воронова, М. П. Кучерявенко, Н. Ю. Пришва та ін.]. К.: Правова єдність, 2019.

76. Фінансове право України: підручник / [Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка]. К. : Юрінком Інтер, 2015.

77. Хаб'юк О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету: монографія. Івано-Франківськ: ОПППО; Снятин: ПрутПринт, 2018. 260 с.

78. Чайковський Я. І. Аналіз розвитку банківських систем України та Польщі: 2009-2017 роки. Економічний аналіз: зб. наук. Праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2017. Том 27. № 3. С. 134-143.

79. Чайковський Я. І. Проблеми та напрямки підвищення ефективності функціонування банківської системи України. Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2016. Т. 23. № 1. С. 153-160.

80. Чуб О. О. Концептуальні засади банківського нагляду в умовах глобалізації. Фінанси України. 2009. № 7. С. 47–53.

81. Rose, Peter S. Financial institutions: understanding and managing financial services. 5th ed. / Peter S. Rose, James W. Kolari. S. 15.

82. Neuberger D. Mikroökonomik der Bank. München : Verlag Vahlen, 1998. 240 p.